

**ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ, УПРАВЛІННЯ,
ПРАВА ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
КАФЕДРА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ**

Освітньо-професійна програма Зв'язки з громадськістю
Спеціальність 281 Публічне управління та адміністрування
Ступінь вищої освіти Магістр

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри

Тамара ЛОЗИНСЬКА

11 грудня 2023 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Удосконалення механізмів державного управління в сфері
охорони довкілля»

виконав здобувач вищої освіти заочної форми навчання

Редькін Олексій Вікторович

Керівник кваліфікаційної роботи

Олександр ДОРОФЄЄВ

Полтава – 2023 року

ВСТУП

Актуальність теми. В сучасних умовах актуалізації проблем управління сталим розвитком потребує розроблення ефективної системи механізмів регулювання в сфері формування та реалізації екологічної політики, де головну роль відіграє держава та державні органи управління. Важливого значення набуває модернізація та оптимізація системи регіонального екологічного управління, удосконалення механізмів формування й реалізації екологічної політики на регіональному рівні, що здійснюється як процес державного регулювання у сфері природокористування у межах певної території.

Зазвичай критичний стан навколишнього природного середовища України, особливо у індустріально розвинутих регіонах, говорить про неефективність і недосконалість системи державного управління у галузі охорони довкілля. Негативно вплинуло і вторгнення росії в Україну. В сучасних умовах з метою вирішення завдань по охороні природного середовища, узгодження стратегічних і оперативних дій України із країнами ЄС великого значення набуває адаптація національної системи державного екологічного управління щодо європейських вимог. Це актуалізує потребу вивчення відповідного досвіду у країнах Європейського Союзу.

Висвітлення робіт відомих авторів. Систематизацією й аналізом функціонування механізмів державного управління у сфері охорони довкілля займалися такі вчені як: Буканов Г. М., Дегтяренко В. О., Марич Х., Сергієнко Л. В., Дзюбенко О. М., Ожго С. В., Коленов О., Домбровська С. М., Коврегін В. В., Помаза-Пономаренко А. Л., Коленов О. М., Галушкіна Т. П., Лук'янихін В. О., Кучкова Н. В., Петруня В. Ю. та інші. Але проблеми пов'язані з удосконаленням механізмів державного управління у сфері охорони довкілля залишаються малодослідженими.

Зв'язок роботи з науковими темами. Кваліфікаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт ПДАУ за темою: «Формування

ефективної системи публічного управління в Україні» (номер державної реєстрації 01170003104).

Мета та завдання дослідження. Мета кваліфікаційної роботи – виокремлення шляхів оптимізації функціонування механізмів державного управління в сфері реалізації екологічної політики на регіональному рівні.

Для досягнення поставленої мети визначено наступні наукові завдання:

- проаналізувати теоретичні засади механізмів державного управління в сфері охорони довкілля;
- дослідити сучасний стан та напрями механізмів державного управління в сфері охорони довкілля;
- запропонувати напрями вдосконалення механізмів державного управління в сфері охорони довкілля.

Об'єктом дослідження є процес удосконалення механізмів державного управління в сфері охорони довкілля.

Предметом дослідження є методичні й теоретичні положення і практичні основи удосконалення механізмів державного управління в сфері охорони довкілля.

Методи дослідження. Теоретичною й методичною основою наукового дослідження є діалектичний метод наукового пізнання. У процесі написання кваліфікаційної роботи використано системний і комплексний підхід щодо удосконалення механізмів державного управління в сфері охорони довкілля. У ході дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи: монографічний – для дослідження статистичних збірників, наукових праць та розроблення теоретичних положень; абстрактний та логічний – для уточнення базових економічних категорій; аналізу і синтезу – для аналізу екологічної політики та ін.

Інформаційною базою є законодавчі та нормативні акти України з питань удосконалення механізмів державного управління у сфері охорони довкілля, збірники Головного управління статистики Полтавської області, аналітичні дані Полтавської обласної державної адміністрації, дослідження вітчизняних і зарубіжних авторів й інтернет-ресурси.

Окремі положення і висновки кваліфікаційної роботи мають наукову і практичну цінність.

До елементів наукової новизни можна віднести:

набуло подальшого розвитку:

обґрунтування реалізації проєкту із переробки сміття, що дасть можливість зменшити шкідливий вплив на навколишнє середовище регіону та створити нові робочі місця.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці пропозицій, що спрямовані на удосконалення механізмів державного управління в сфері охорони довкілля. Основні положення кваліфікаційної роботи будуть введені у практику роботи Удосконалення механізмів державного управління в сфері охорони довкілля, зокрема, Департамент екології та природних ресурсів.

Апробація результатів дослідження. Головні результати досліджень оприлюдненні в формі доповіді за результатами матеріалів VI Всеукраїнської науково-практичної конференції «Бухгалтерський облік, контроль та аналіз в умовах інституційних змін» (26 жовтня 2023 р. м. Полтава) на тему: «Сміттєспалювальний завод як чинник, що запобігає виникненню складної екологічної ситуації», III Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми розвитку освіти і науки в умовах світових тенденцій і національної практики» на тему «Стратегічні цілі державної екологічної політики України» та матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції «Місцеве самоврядування в Україні та світі: теорія та практика» (28 листопада 2023 р. м. Полтава) на тему: «Основні засади державної та регіональної екологічної політики».

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Основний зміст викладено на 55 сторінках друкованого тексту, робота містить 21 таблицю, 3 рисунки, 3 додатки і список використаних джерел (60 найменувань).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В СФЕРІ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ

1.1. Основні засади державної та регіональної екологічної політики

Аналіз літературних джерел дає можливість стверджувати про відсутність єдиного підходу до трактування державної екологічної політики (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Трактування поняття «державна екологічна політика»

Автори	Визначення
1	2
Х. Марич [35, с. 190]	Стратегія екологічної політики визначає не лише пріоритетні цілі й напрями, але й відповідно спрямована на заходи та засоби щодо їх реалізації із урахуванням реального стану довкілля й тенденцій до змін в ньому, потреб соціального і економічного розвитку країни на базі фундаментальних доктринальних положень
Л. Сергієнко, О. Дзюбенко, С. Ожго [50, с. 192-193]	Державна екологічна політика – це комплекс законодавчо визначених цілей та завдань, засобів й інструментів, заходів й дій органів державної влади на усіх рівнях в сфері екології і охорони навколишнього середовища, які спрямовані на збереження та відтворення й охорону навколишнього природного середовища, максимально ефективного використання природного та ресурсного потенціалу країни, забезпечення екологічно безпечного, раціонального господарювання і високоефективного збалансованого природокористування на основі запровадження інноваційних і екологічних технологій, створення сприятливих умов щодо забезпечення екологічної безпеки держави і безпечного життя її громади
О. Коленов [14, с. 357].	Під механізмом формування і реалізації державної екологічної політики вважають сукупність цілей, принципів, форм, функцій, методів та інструментів, з допомогою яких держава (суб'єкт регулювання) має вплив на об'єкти регулювання із метою збереження безпечного щодо існування живої та неживої природи навколишнього середовища, захисту життя та здоров'я населення від негативного впливу, що зумовлений забрудненням навколишнього природного середовища, охорону, раціональне використання та відтворення природних ресурсів, досягнення гармонійної взаємодії суспільства та природи
С. Домбровська, В. Коврегін,	Досліджують державне управління із позицій соціального, економічного та екологічного розвитку, зазначають, що

1	2
А. Помаза-Пономаренко, О. Коленов [14, с. 43]	механізм формування державного управління в сфері безпеки соціально-еколого-економічних систем включає комплекс методів й інструментів державного впливу в сфері охорони навколишнього середовища, розвитку «зеленої» економіки та покращення добробуту громадян, раціонального природокористування
Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» [45]	Державна екологічна політика – це діяльність державних органів, яку спрямовано на забезпечення конституційного права кожного на безпечне для життя та здоров'я довкілля і відшкодування викликаних цим порушень. Екологічну політику мають окремі компанії або організації

Джерело: побудовано автором за даними науковці

Наведені визначення дають вказують про екологічну політику як систему механізмів державного та публічного управління в сфері екології і охорони навколишнього середовища, які сприяють досягненню цілей сталого розвитку держави загалом та окремих регіонів як соціально-еколого-економічних систем.

Пріоритети екологічної політики України на стратегічному рівні визначені Законом України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» [45]. Державну екологічну політику спрямовано на досягнення стратегічних цілей:

- забезпечення сталого розвитку природного та ресурсного потенціалу;
- формування в суспільстві екологічних цінностей та засад сталого споживання і виробництва;
- забезпечення інтеграції екологічної політики в процес прийняття рішень про соціально-економічний розвиток;
- зниження екологічних ризиків для екосистем і здоров'я населення щодо соціально прийняттого рівня;
- удосконалення і розвиток державної системи природоохоронного управління [48].

Реалізація засад державної екологічної політики проходить за наступними принципами:

дотримання екологічних прав громадян;
підзвітності, відкритості, гласності органів державної влади; участі громадян у формуванні державної політики;
запобіганні екологічній шкоді;
заохоченні щодо ведення екологічно відповідального бізнесу і екологічно свідомої поведінки громадян;
міжнародної співпраці й євроінтеграції [48, с. 10].

Із метою реалізації Стратегії державної екологічної політики України на період до 2030 р., розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21.04.2021 р. № 443-р затверджений Національний план дій із охорони навколишнього природного середовища на період до 2025 р.

На місцях одним із основних інструментів формування державної екологічної політики є забезпечення обов'язкової інтеграції екологічної складової щодо програм регіонального і місцевого розвитку.

Головними планувальними документами ефективного використання та збереження наявних в Полтавській області природних ресурсів, із урахуванням напрямків реалізації урядової екологічної політики до розвитку країни, є Стратегія розвитку Полтавської області до 2027 р. та Регіональна програма охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки з урахуванням регіональних пріоритетів Полтавської області на 2022-2027 роки («Довкілля – 2027») [48, с. 10].

Правові основи програми «Довкілля – 2027» викладені в Конституції України і наступних законодавчих та нормативних актах в сфері охорони навколишнього природного середовища:

Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 р.»;

Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища»;

Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку»;

Закон України «Про місцеві державні адміністрації»;

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»;

- Закон України «Про оцінку впливу на довкілля»;
- Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення»;
- Закон України «Про питну воду та питне водопостачання»;
- Закон України «Про охорону атмосферного повітря»;
- Закон України «Про природно-заповідний фонд України»;
- Закон України «Про охорону земель»;
- Закон України «Про відходи»;
- Закон України «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру»;
- Закон України «Про пестициди і агрохімікати»;
- Закон України «Про рослинний світ»;
- Закон України «Про тваринний світ»;
- Закон України «Про екологічну мережу»;
- Закон України «Про мисливське господарство та полювання»;
- Земельний кодекс України; Лісовий кодекс України;
- Водний кодекс України;
- Постанова Кабінету Міністрів України від 30.03.1998 № 391 «Про затвердження Положення про державну систему моніторингу» (зі змінами);
- Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 № 695 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 рр.»;
- Постанова Кабінету Міністрів України від 14.08.2019 № 827 «Деякі питання здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря»;
- Постанова Кабінету Міністрів України від 17.09.1996 № 1147 «Про затвердження переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів»;
- Постанова Кабінету Міністрів України від 19.09.2018 № 758 «Про затвердження Порядку здійснення державного моніторингу вод»;

Розпорядження Кабінету Міністрів України від 06.12.2017 № 878-р «Про затвердження плану заходів щодо виконання Концепції реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 р.»;

Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.03.2016 № 271-р «Про затвердження Національного плану дій щодо боротьби з деградацією земель та опустелюванням»;

Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21.04.2021 № 443-р «Про затвердження Національний план дій з охорони навколишнього природного середовища на період до 2025 р.»;

Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 26.10.2015 № 399 «Про затвердження положення про еколого-освітню діяльність заповідників та національних природних парків України»;

Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 15.10.2012 № 491 «Про затвердження Методики оцінки ефективності реалізації регіональних природоохоронних та державних (загальнодержавних) цільових екологічних програм»;

Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 26.01.2017 № 26 «Про затвердження порядку розроблення водогосподарських балансів»;

Регіональна програма «Довкілля – 2027» враховує положення програмних документів, що регулюють відповідні сфери природоохоронної діяльності в області:

Стратегії розвитку Полтавської області до 2027 р. та План заходів з її реалізації на 2021 – 2023 роки, затвердженої рішенням Полтавської обласної ради від 06.07.2021 №188;

Розпорядження голови Полтавської обласної державної адміністрації від 14.07.2016 № 309 «Про Порядок розроблення, затвердження регіональних цільових (комплексних) програм, моніторингу та звітності щодо їх виконання».

Обласної цільової програми комплексного розвитку лісового

господарства «Ліси Полтавщини на період 2016-2025 рр.», затвердженої рішенням першого пленарного засідання сьомої сесії Полтавської обласної ради сьомого скликання від 29.04.2016 № 92.

Суб'єктами державної екологічної політики є держава і її силові структури, органи місцевого самоврядування, субнаціональні й наднаціональні державні організації, бізнес-структури (не тільки великі корпорації, але і малий, і середній бізнес, засоби масової інформації, політичні партії й громадські рухи, державні й громадські лідери) [20].

Об'єкт реалізації державної екологічної політики – це уся сукупність суспільних відносин в різних сферах суспільства (не лише економічної), які впливають на взаємодію суспільства й природи. Головна мета реалізації державної екологічної політики – це забезпечення екологічної безпеки у «суспільстві ризику», підтримання балансу інтересу різних соціальних груп і організація контролю за їх роботою, що здійснюються з метою досягнення визначених цілей та завдань.

Ресурси реалізації державної екологічної політики можемо поділити на:

- адміністративно-правові;
- понятійно-сміслові;
- економічні;
- фінансові;
- кадрові;
- інформаційно-іміджеві;
- організаційні тощо.

Головними мотивами суб'єктів під час реалізації державної екологічної політики є: екологічні потреби (потреби в сприятливому оточенні) й інтереси, які виявляються в різних напрямках соціальними групами, суперечності між власними потребами і природними ресурсами. Соціальні умови задоволення екологічних потреб інколи протилежні тим, що необхідні для задоволення інших матеріальних потреб [6, с. 123].

Необхідність забезпечення охорони довкілля і більш ефективного

використання природних ресурсів проголошено пріоритетом в ряді офіційних документів. Але акцент на соціально-економічних реформах у країні призвів до ослаблення екологічної політики й інституцій, ефективності контролю щодо дотриманням екологічних вимог, уповільненням необхідних змін в законодавстві. Ці чинник призвели до значного зниження ефективності системи управління у реалізації екологічної політики на державному і регіональному рівнях. Інституційна неузгодженість в розподілі повноважень і відповідальності, дублювання функцій ускладнили координацію й узгодженість дій в сфері охорони навколишнього природного середовища та, відповідно, не забезпечило необхідного рівня інтеграції управління економікою із природокористуванням в конкретній сфері [42, с. 18].

Екологічна політика на національному рівні визначається Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів. Вирішення проблеми національних і регіональних соціально-екологічних криз повинно враховувати позитивний досвід екологічної і політичної діяльності, накопичений іншими державами; базуватися на міжнародних вимогах в сфері охорони навколишнього середовища.

Регіональний підхід до реалізації екологічної політики враховує галузеву спеціалізація регіону, кількість і якість регіонального природного капіталу, рівень розвитку екологічних проблем, ступінь прояву екологічних проблем, соціально-економічний розвиток регіону, наявність чи відсутність політичної волі та активність чи пасивність місцевої влади, історичні традиції місцевих об'єднаних громад, актуалізацію екологічних проблем в суспільній свідомості, участь регіону у міжнародних проектах [34, с. 55].

Екологічна політика – це діяльність суспільства та держави, що спрямовано на: забезпечення екологічної безпеки людей; охорону і покращення навколишнього природного середовища; ефективне поєднання природокористування і природоохоронних функцій; розвиток екологічної освіти і просвітництва; впровадження безвідходних і маловідходних, екологічно чистих технологій. Екологічна політика складається з таких рівнів:

міжнародна глобальна екологічна політика (в Світовому океані створюються економічні зони, вводяться заборони щодо скидання речовин; вводяться квоти на видобуток природних ресурсів);

регіональна екологічна політика (співпраця між країнами щодо контролю за перенесенням біозабруднювачів; створення прикордонних заповідників);

національна або державна екологічна політика (прийняття і реалізація міжнародних договорів, екологічних законів);

місцева екологічна політика (політика економічного району або міста) [33, с. 25].

Отже, головна мета реалізації державної екологічної політики – це забезпечення екологічної безпеки.

1.2. Механізм реалізації державної екологічної політики

Цілі екологічної політики встановлюють на глобальному і на національному рівнях. На регіональному і місцевому рівнях вони конкретизуються із огляду на специфіку певної території.

Стратегічні цілі екологічної політики України відображено на рис. 1.1. Реалізація екологічної політики у сучасних умовах має враховувати зростання ролі регулювання природно-ресурсного потенціалу і необхідність моніторингу стану навколишнього природного середовища. Пріоритет має надаватися територіальному підходу до природокористування, що дозволить повніше врахувати особливості кожного регіону. Впровадження державної екологічної політики залежить також від поєднання взаємодіючих чинників, що є характерним для системного управління. Отже, державна екологічна політика реалізується на основі регулювання і визначається як метод управління зворотним зв'язком, який засновано на виявленні відхилення об'єкту від програмної траєкторії [6, с. 123].

Рис. 1.1. Стратегічні цілі державної екологічної політики України

Джерело: [20]

Формування екологічної політики на регіональних рівнях передбачає пробудження екологічної свідомості жителів, суспільства; оприлюднення регіональної моделі екологічного менеджменту; проведення екологічної інвентаризації підприємств регіону (еко-аудит і екологічна експертиза) й оголошення відомостей на основі конфіденційності й захисту даних, які складають державну, службову, військову, комерційну, податкову таємницю й інші випадки [2, с. 134].

Отже, дослідження теоретичних та методологічних засад державного управління екологічною політикою на регіональних рівнях показує, що вони являють собою сукупність методів, форм та прийомів, що використовуються органами державної влади у процесі законодавчого і нормативного врегулювання існуючих екологічних проблем для забезпечення їх рішення.

Система державного управління реалізації екологічної політики на регіональному рівні включає концепцію її постійного вдосконалення. Це досягається на основі постійної оцінки екологічної діяльності підприємств на

відповідність екологічній політиці, цілям та завданням із метою виявлення можливостей щодо покращення. Процес постійного вдосконалення спрямований на:

визначення напрямів діяльності, у яких є можливості вдосконалити систему екологічного менеджменту, яка призведе до покращення екологічних показників регіонів;

виявлення причин невідповідностей або недоліків;

розробку і впровадження коригувальних та запобіжних заходів із цих причин;

здійснення моніторингу і перевірки ефективності цих заходів;

аналізувати зв'язок між цілями та завданнями; ведення постійної документації, відзначаючи зміни у методах, що викликані процесом удосконалення [58, с. 6].

В Конституції України закріплено положення про те, що атмосферне повітря, земля та її надра, природні ресурси її континентального шельфу, водні та інші природні ресурси, що перебувають в межах території України, виключної (морської) економічної зони – це об'єкти права власності Українського народу. Від імені українського народу це право здійснюють органи державної влади і органи місцевого самоврядування (ст. 13). Згідно Конституції України екологічну політику визначає Верховна Рада України, яка затверджує загальнодержавні програми по охороні навколишнього природного середовища та визначає напрями використання природних ресурсів [31].

Поняття використання та охорони природних ресурсів багато у чому взаємопов'язані, але ототожнювати їх повністю було б не дуже правильно. Застосування природних ресурсів має мету вилучення із природних ресурсів певних корисних і для суспільства у цілому (зокрема, економічних), й для окремих індивідів (зокрема, рекреаційних) цілей. Мета охорони природних ресурсів – це попередження екологічно шкідливих наслідків їх застосування, збереження первісного стану певних компонентів навколишнього середовища,

екологічної рівноваги його. Охорона природних ресурсів має особливе значення у контексті реалізації конституційного положення щодо права громадян на безпечне для них життя і здоров'я навколишнього середовища (ст. 50) [31].

Законом України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 р.» [45] визначено: один із інструментів державної екологічної політики України – це «законодавство України у сфері охорони навколишнього природного середовища, що адаптовано до законодавства Європейського Союзу і спрямовано на досягнення національних пріоритетів й забезпечення його наближення щодо відповідних директив Європейського Союзу та запровадження багатосторонніх екологічних угод (протоколів, конвенцій тощо), стороною яких є Україна». Нормативно-правова база у екологічній сфері адаптована до вимог Європейського Союзу – це важлива запорука пришвидшення процесу інтеграції України до європейської спільноти [37].

Поряд зі цим стрижневим документом, що визначає засади державної екологічної політики України, є Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-ХІІ «Про охорону навколишнього природного середовища» [46]. Він проголошує і запроваджує систему управління у галузі природокористування. В ньому визначено, що Україна здійснює на власній території екологічну політику, що спрямована на збереження безпечного для існування живої та неживої природи навколишнього середовища, захист життя та здоров'я населення від негативних впливів, зумовлених забрудненням навколишнього природного середовища, досягненням гармонійної взаємодії суспільства та природи, охорону й раціональне використання та відтворення природних ресурсів. В цілому, підзаконні нормативно-правові акти загальнодержавного значення в сфері охорони навколишнього середовища і раціонального використання природних ресурсів, розмежовують повноваження між центральними і регіональними органами державної влади.

Розглядаючи державне управління в сфері екологічної політики із

системних позицій аналізу, то між суб'єктами управління (державні органи і органи місцевого самоврядування) і об'єктами управління (підпорядковані сфери управління) відбувається взаємодія за допомогою управлінської діяльності. Для усіх систем управління характерною є наявність таких невід'ємних компонентів та елементів, як суб'єкт та об'єкт управління, наявність управлінського впливу й зворотного зв'язку. Вони утворюють єдиний та загальний ланцюг управління. В свою чергу, на різних рівнях влади роль та місце державного природокористування визначаються характерами завдань, що вирішуються на кожному із цих рівнів. У процесі функціонування вони взаємодіють по горизонталі та вертикалі, а регулятором даної взаємодії є нормативно-правова база України [33, с. 12].

В процесі формування і реалізації державної екологічної політики використовуються і заходи екологічного спрямування, економічного регулювання й стимулювання природоохоронної діяльності. Головними методами реалізації екологічної політики, що спрямовані на захист навколишнього середовища, забезпечення екологічної безпеки країни, регулювання природокористування, є економічні (в формі позик, інвестицій, санкцій, податків, пільгових тарифів для очищення й переробки промислових і побутових відходів, податкових пільг на доходи від природоохоронної діяльності). Для досягнення мети суспільних екологічних цінностей і основ сталого споживання й виробництва ведеться освітня та інформаційна діяльність й використовуються комунікаційні методи, що реалізуються з допомогою інструменту екологічної комунікації, в тому числі із використанням засобів масової інформації й реклами [1].

Згідно Кодексу України Про адміністративні правопорушення (ст. 152), якщо порушити державні стандарти, норми та правила в сфері благоустрою населених пунктів, то адміністративна відповідальність тягне накладання штрафу на особу від 20 до 80 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, а на посадових осіб та суб'єктів підприємницької діяльності – від 50 до 100 [28].

Порушенням Правил благоустрою вважаються також влаштування звалищ побутового та будівельного сміття на прибудинковій, прилеглий, дворовій території, наприклад, у районі приватного сектора; неналежний санітарний стан територій; самовільне розміщення на спорудах, стовпах, опорах та інших невідведених для цього місцях оголошень, плакатів, об'яв; самовільне розміщення тимчасових споруд та інших елементів благоустрою, відсутність договорів про вивезення відходів; несвоєчасне косіння бур'янів у закріплених територіях, виконання без дозволів земельних або ремонтних робіт [49].

За понад рік повномасштабної війни Україна оговтується від шоку перших місяців і переходить до адаптації і плануванню відбудови на основі європейського «зеленого» курсу і сталого розвитку. Флагманом екологічної політики, що також є важливою складовою членства України у ЄС і стягнення репарацій за екологічну шкоду – це Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів [18]. Перелік основних екологічних проблем наведено в табл. 1.2.

Таблиця 1.2

**Перелік основних екологічних проблем вторгнення росії в Україну,
2022-2023 рр.**

Екологічна катастрофа 1	Наслідки 2
ЗСУ щоб ускладнити рух російських військ в напрямку м. Київ, навесні 2022 р. підірвали дамбу на річці Ірпінь	Площа затоплення зросла до 46 км ² . Були вимиті пестициди і агрохімікати із сільськогосподарських угідь, будівельні матеріали із майданчиків, фарби із металообробного цеху і важкі метали із електричної інфраструктури
Війська росії вночі 6 червня 2023 р. підірвали греблю Каховської ГЕС	Станція не підлягає відновленню. Завдано більше \$ 2 млрд прямих збитків, ідеться про втрати житлового та комунального сектора, сільського господарства, енергетики, транспорту, екології і промисловості
Війська росії завдали удару ракетою по нафтопереробному заводу на території м. Львів	Розлита нафта потрапила у ґрунт, далі до підземних вод. Через це майже усе живе в землі гине
Через бойові дії сильно постраждав Ізюмський ліс в Харківській області.	Лісові пожежа – це вивільнення CO ₂ -еквіваленту (парникових газів), що посилює

Продовж. табл. 1.2

1	2
Основна частина його вигоріла – особливо після пожеж літа 2022 р.	Невпинні кліматичні зміни. Активні бойові дії у Ізюмських лісах порушують ґрунтовий покрив
Пожежі на Кінбурнському півострові Миколаївської області	Шкоди і збитки для природно-заповідного фонду
Пожежа на Запорізькій АЕС (м. Енергодар)	Був тимчасово відключений енергоблок № 6, що живив потреби Запорізької АЕС. Це могло привести до дестабілізації роботи атомної електростанції
Пожежі на сільськогосподарських полях Херсонської області	Станом на листопад 2022 р. збитки склали понад \$ 34 мільярди, у тому числі й від пожеж на угіддях
Великою проблемою для довкілля екологи вважають воронки, що утворюються від влучань снарядів у період бомбардувань	Забруднюючі речовини, наприклад, металеві й хімічні залишки від снарядів, потрапляють в ґрунт, а потім – до підземних вод
росія у повномасштабній війні масово використовує «зуби дракона» – оборонні споруди в вигляді бетонних конусів, що вистроєні у лінію. Їх призначення – зупинити легку техніку і ускладнити наступ піхоти	прибирати «зуби дракона» може виявитись економічно недоцільно, і вони можуть так і залишитись на своїх місцях

Джерело: побудовано автором за [13; 43]

За даними Державної екологічної інспекції станом на 01.2023 року за 11 місяців військової агресії росії збитки для екології України склали уже понад 1 трильйон 743 мільярди грн, або \$ 47,6 мільярда (спалені ліси і поля; забруднені ріки і ґрунт; затоплені міста й села). Й це лише приблизні розрахунки, адже досі окупованою залишається частина українських територій [43]. Однією з найважливіших екологічних проблем України під час війни – це забруднення повітря, води і ґрунту. Постійні бомбардування і обстріли міст та населених пунктів привели до викиду величезної кількості токсичних хімічних речовин в навколишнє середовище [59].

Отже, екологічна політика включає діяльність державних органів і окремих організацій з метою забезпечення конституційного права громади на безпечне для життя та здоров'я довкілля і на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Реалізація її вимагає розвитку екосвідомості, зниження екоризиків, сталого використання природних ресурсів, належного урядування тощо.

Висновки до розділу 1

Теоретичні засади механізмів державного управління в сфері охорони довкілля:

1. На національному рівні екологічна політика визначається Міністерством захисту довкілля й природних ресурсів. На період до 2025 р. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21.04.2021 р. № 443-р з метою реалізації Стратегії державної екологічної політики України до 2030 р. затверджено Національний план дій з охорони навколишнього природного середовища. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України – це центральний орган виконавчої влади, його діяльність спрямовується та координується КМУ. Державне управління екологічною політикою на регіональному рівні включає сукупність методів, форм й прийомів, які використовуються органами державної влади в процесі законодавчого та нормативного врегулювання існуючих екологічних проблем з метою забезпечення їх вирішення. Головними напрямками здійснення цих функцій є: екологічна безпека; охорона довкілля; природокористування. В широкому розумінні діяльність спеціалізованих органів в цій сфері полягає в здійсненні конкретних дій, спрямованих на користь охорони навколишнього природного середовища на базі законодавчо визначених правил та норм.

2. Важливою функцією органів державного управління в сфері охорони довкілля – це функція екологічного моніторингу (збір, обробка, спостереження, передача, збереження та аналіз інформації про стан довкілля із одночасним прогнозуванням його змін та розробкою науково-обґрунтованих рекомендацій, що необхідні в прийнятті рішень). Ресурси реалізації державної екологічної політики поділяються на: понятійно-сміслові; економічні; адміністративно-правові; фінансові; кадрові; організаційні; інформаційно-іміджеві тощо.

3. Згідно даних Державної екологічної інспекції станом на 01.2023 р. за 11 місяців військової агресії росії збитки екології України склали більше 1 трильйон 743 мільярдів грн, або \$ 47,6 мільярда (спалені ліси та поля; забруднені ріки й ґрунт; затоплені міста та села).

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН ТА НАПЯМИ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В СФЕРІ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ

2.1. Аналіз державного регіонального управління в сфері охорони довкілля

Головними функціями державного регіонального управління в сфері охорони довкілля є: екологічний моніторинг, екологічна експертиза, екологічний контроль, екологічне планування, державний облік в галузі охорони довкілля і природокористування, екологічне нормування, екологічне інформування. Регіональна система моніторингу довкілля Полтавської області створена та функціонує згідно Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» та постанови Кабінету Міністрів України № 391 від 30.03.1998 «Про затвердження Положення про державну систему моніторингу довкілля». Вона виконує збирання, оброблення та збереження екологічної інформації для відомчої і комплексної оцінки та прогнозу стану природного середовища, біоти та умов життєдіяльності, вироблення обґрунтованих рекомендацій про прийняття ефективних економічних, соціальних і екологічних управлінських рішень.

Система моніторингу поєднує державні, комунальні та наукові установи і лабораторії, які здійснюють дослідження якості води, ґрунту, повітря та спостерігають за станом біоресурсів і забрудненням довкілля.

Робота Регіональної системи моніторингу довкілля Полтавської області проходить на базі багатосторонньої Угоди від 2010 р. «Про спільну діяльність між суб'єктами моніторингу». Обмін інформацією за станом навколишнього природного середовища у системі моніторингових спостережень між суб'єктами Регіональної системи моніторингу довкілля проводиться на безкоштовній основі відповідно до Регламенту обміну екологічною інформацією.

Моніторинг навколишнього природного середовища на території

Полтавської області здійснюють державні екологічні організації, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи і організації (рис. 2.1):

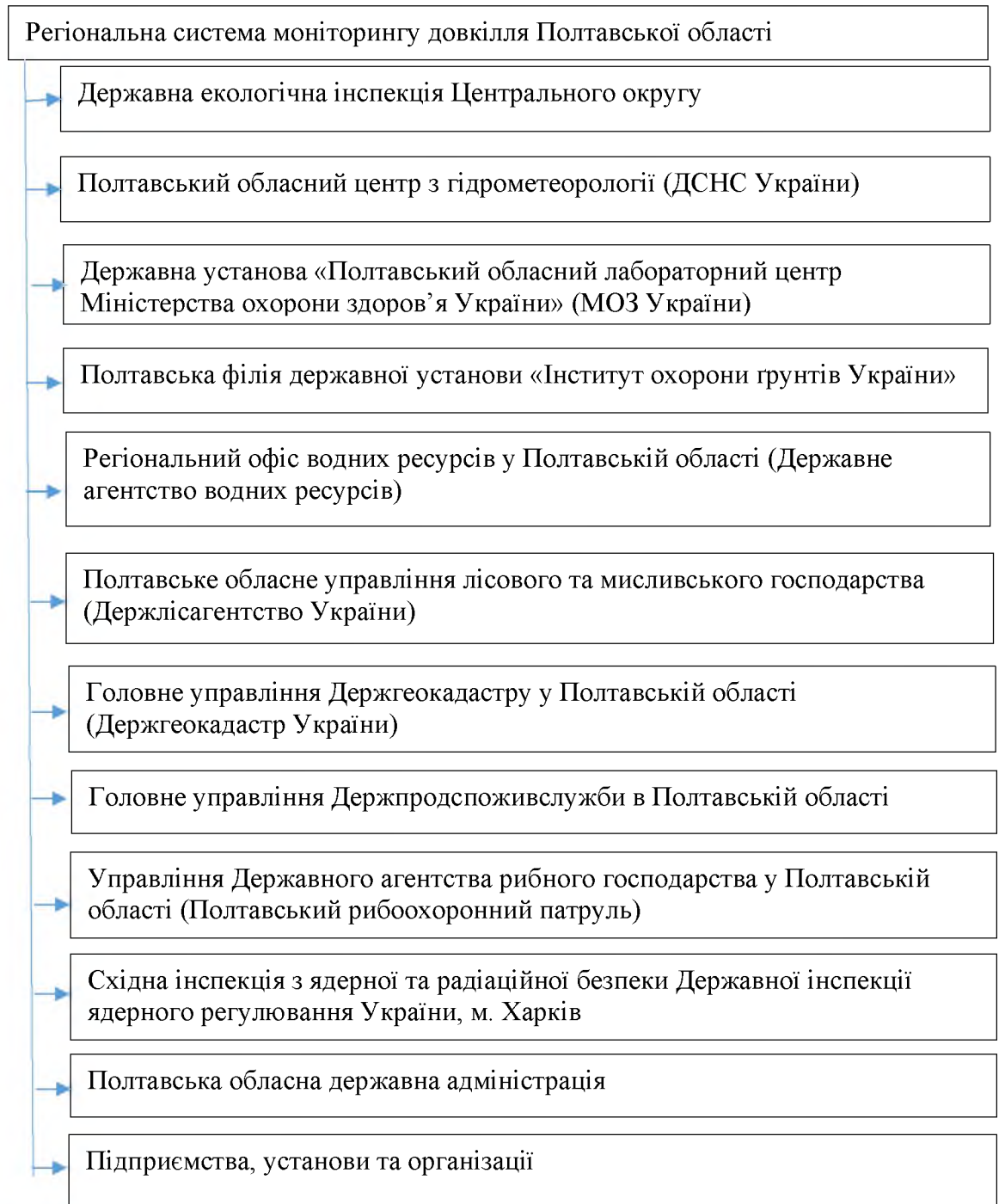

Рис. 2.1. Регіональна система моніторингу довкілля Полтавської області

Джерело: побудовано автором за даними [48, с. 85]

Для інформаційно-аналітичної підтримки та прийняття управлінських рішень у галузі охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів та екологічної безпеки області, забезпечення населення екологічною

інформацією, на основі моніторингових даних готуються щомісячно та щоквартально огляди про стан довкілля, Екологічний паспорт Полтавської області, Регіональна доповідь щодо стану навколишнього природного середовища. Їх оприлюднюють на web-сторінці департаменту екології і природних ресурсів Полтавської облдержадміністрації у розділі «Стан довкілля».

Організаційна інтеграція суб'єктів моніторингу здійснюється департаментом екології та природних ресурсів Полтавської обласної державної адміністрації за допомогою різних програм (рис. 2.2).

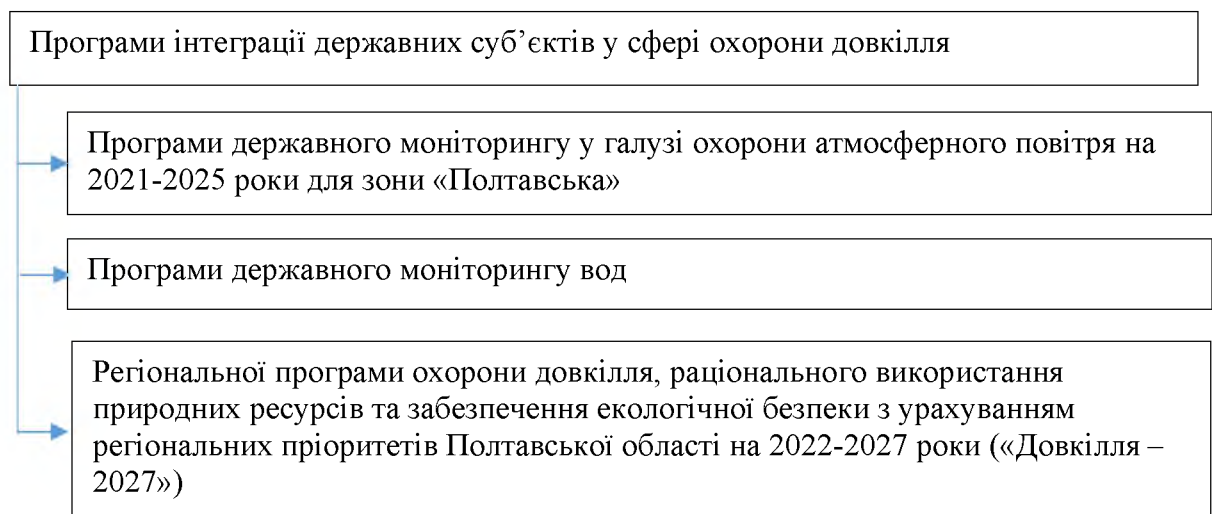

Рис. 2.2. Програми інтеграції державних суб'єктів у сфері охорони довкілля

Джерело: побудовано автором за даними [48, с. 87]

Програма «Довкілля – 2027» визначає заходи розвитку Полтавської області на 2022 р. та наступні 2023-2027 рр. щодо забезпечення стабілізації і покращення стану навколишнього природного середовища по території області. Заходи програми «Довкілля – 2027» сформовані у відповідності до Переліку видів діяльності, які належать до природоохоронних, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 17.09.1996 № 1147.

Вагомою умовою державного управління екологічною політикою на регіональному рівні є тверде визначення основних обов'язків і відповідальності, про які мають бути поінформовані певні особи відповідно до

системи українських стандартів ДСТУ ISO. Отже, функції, обов'язки і можливості мають бути визначені, задокументовані й доведені до офіційних осіб, з метою сприяння ефективному управлінню навколишнім середовищем. Функціонування регіональної системи моніторингу довкілля (моніторинг атмосферного повітря) наведено у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

**Функціонування Регіональної системи моніторингу довкілля
(Моніторинг атмосферного повітря), 2018-2022 рр.**

Завдання	Підсистема та функції	Суб'єкт системи моніторингу довкілля	Періодичність підготовки інформації
1. Збір і обробка інформації щодо забруднення атмосферного повітря. Ведення бази даних показників забруднення атмосферного повітря	1.1. Спостереження за забрудненнями атмосферного повітря.	Полтавський обласний центр з гідрометеорології	1 раз на місяць
	1.1.1. Спостереження за забрудненнями атмосферного повітря на основі лабораторного аналізу відібраних проб	Державна установа «Полтавський обласний центр контролю та профілактики хвороб»	1 раз на рік
2. Збір і обробка результатів аналітичних досліджень складу забруднюючих речовин (ЗР) промислових викидів у атмосферу. Ведення комп'ютерної бази даних результатів дослідження	1.2. Спостереження за промисловими викидами у атмосферне повітря.	Державна екологічна інспекція Центрального округу	1 раз на рік
	1.2.1. Спостереження за промисловими викидами у атмосферне повітря (хімічний лабораторний та автоматизований аналіз)	Промислові підприємства ¹	1 раз на квартал

Примітка: які входять до Переліку найбільших забруднювачів навколишнього природного середовища України

Джерело: [48]

На регіональному рівні під механізмами реалізації державної екологічної політики розуміють сукупність важелів, інструментів та методів регулювання. Використання їх забезпечує перетворення вихідних рішень (створення екологічних та економічних передумов для сталого розвитку регіонів) в результат (екологічно безпечного середовища). Функціонування Регіональної системи моніторингу довкілля (моніторинг вод) наведено в табл. 2.2.

**Функціонування Регіональної системи моніторингу довкілля
(Моніторинг вод), 2018-2022 рр.**

Завдання	Підсистема та функції	Суб'єкт системи моніторингу довкілля	Періодичність підготовки інформації
1. Збір і обробка результатів аналітичних досліджень складу забруднюючих речовин в поверхневих водах. Ведення бази даних результатів дослідження	1.1. Дані спостережень по якості поверхневих вод водойм області. 1.1.1. Визначення вмісту забруднювальних речовин засобами хімічного лабораторного аналізу	Державна екологічна інспекція Центрального округу	1 раз на рік
		Регіональний офіс водних ресурсів в Полтавській області	1 раз на місяць
		Державна установа «Полтавський обласний центр контролю та профілактики хвороб»	1 раз на рік та 1 раз на квартал
2. Збір і обробка результатів аналітичних досліджень складу забруднюючих речовин у поверхневих водах сільськогосподарського призначення (метали, нітрати, залишкові кількості пестицидів). Ведення баз даних	1.2. Дані спостережень за станом поверхневих вод сільськогосподарського призначення. 1.2.1. Визначення вмісту ЗР засобами хімічного лабораторного аналізу	Полтавська філія ДУ «Держ-грунтохорона»	1 раз на рік
3. Збір та обробка результатів аналітичних досліджень складу забруднюючих речовин у підземних водах. Ведення баз даних	1.3. Дані спостережень по стану ґрунтових вод у місцях розташування меліоративних систем зрошення і осушення 1.3.1. Визначення засобами хімічного аналізу вмісту ЗР	Регіональний офіс водних ресурсів в Полтавській області	1 раз на рік
4. Збір і обробка результатів аналітичних досліджень складу забруднювальних речовин в ґрунтових водах. Ведення бази даних результатів дослідження	1.4. Дані спостережень по якості ґрунтових і підземних вод, що використовуються для господарсько-питного водопостачання. 1.4.1. Визначення засобами хімічного і бактеріологічного лабораторних аналізів вмісту ЗР	Державна установа «Полтавський обласний центр контролю та профілактики хвороб Міністерства охорони здоров'я України»	1 раз на рік

Джерело: [48]

За функціональними характеристиками механізм державної екологічної політики на регіональному рівні поділяється на основні (економічні, організаційно-правові) та забезпечувальні (кадрові, інформаційний і громадського впливу, які базуються на нормативних правових актах екологічного національного і міжнародного законодавства, стандартах та нормах). Дослідження Регіональної системи моніторингу довкілля (моніторинг стану земельних ресурсів та ґрунтів) наведено у табл. 2.3.

Таблиця 2.3

**Функціонування Регіональної системи моніторингу довкілля
(Моніторинг стану земельних ресурсів та ґрунтів), 2018-2022 рр.**

Завдання	Підсистема та функції	Суб'єкт системи моніторингу довкілля	Періодичність підготовки інформації
1. Збір і обробка результатів аналітичних досліджень по якості ґрунтів земель сільсько-господарського призначення (метали, залишкові кількості пестицидів, радіонукліди). Ведення бази даних результатів дослідження	1.1. Дані спостережень по стану ґрунтів земель сільськогосподарського призначення. 1.1.1. Спостереження по біологічних властивостях ґрунтів. 1.1.2. Спостереження за хімічними властивостями ґрунтів (органіка, гумус, мінеральний склад тощо). 1.1.3. Визначення вмісту ЗР	Полтавська філія ДУ «Держ-ґрунтохорона»	1 раз на рік
2. Збір і обробка результатів аналітичних досліджень складу забруднюючих речовин в ґрунтах. Ведення бази даних результатів дослідження	1.2. Дані спостережень по стану ґрунтів в місцях розташування меліоративних систем зрошення і осушення. 1.2.1. Визначення засобами хімічного лабораторного аналізу вмісту ЗР.	Регіональний офіс водних ресурсів в Полтавській області	1 раз на рік
3. Збір і обробка результатів аналітичних досліджень по якості ґрунтів в житловій зоні	1.2. Дані спостережень по стану ґрунтів в житловій забудові населених пунктів. 1.2.1. Визначення засобами хімічного і бактеріологічного лабораторних аналізів вмісту ЗР	Головне управління Держпродспоживслужби в Полтавській області	1 раз на рік

Джерело: [48]

Основне завдання державного регулювання природокористуванням на регіональному рівні – це виконання потреб національної економіки країни в різних видах природних ресурсів за застосування їх комплексного та раціонального застосування; здійснення превентивних заходів щодо охорони та відтворення природних ресурсів як компоненту довкілля; забезпечення системи комплексного моніторингу стану природних ресурсів відповідним фінансуванням; вдосконалення нормативно-правових та соціально-економічних механізмів державного регулювання в сфері розробки, раціонального використання та відтворення природних ресурсів та охорони навколишнього середовища.

Функціонування Регіональної системи моніторингу довкілля (моніторинг біологічних ресурсів) наведено у табл. 2.4.

Таблиця 2.4

**Функціонування Регіональної системи моніторингу довкілля
(Моніторинг біологічних ресурсів), 2018-2022 рр.**

Завдання	Підсистема та функції	Суб'єкт системи моніторингу довкілля	Періодичність підготовки інформації
1. Збір і обробка інформації щодо спостереження за станами рослин. Ведення бази даних результатів дослідження	1.1. Спостереження за станами рослин. 1.1.1. Спостереження за станами лісів. 1.1.2. Спостереження за видами флори, які охороняються	Полтавське обласне управління лісового та мисливського господарства	1 раз на рік
		Полтавська обласна організація УТОГ	1 раз на рік
2. Збір і обробка інформації щодо спостереження за станами тварин. Ведення бази даних результатів дослідження	1.2. Спостереження за станами тварин. 1.2.1. Спостереження за станами мисливських тварин. 1.2.2. Спостереження за видами фауни, які охороняються. 1.2.3. Спостереження водних біоресурсів в рибогосподарських водних об'єктах та їх частинах	Полтавське обласне управління лісового та мисливського господарства	1 раз на рік
		Управління Державного агентства рибного господарства у Полтавській області (Полтавський рибоохоронний патруль)	1 раз на рік
		Полтавська обласна організація УТОГ	1 раз на рік

Джерело: [48]

Отже, виконання зазначених завдань передбачає не лише адаптації напрямів національної екологічної політики щодо умов соціального, економічного та екологічного розвитку регіону, але і формування відповідної регіональної екологічної політики, яка має базуватися на загальнонаціональному та міжнародному екологічному законодавстві, стратегіях сталого розвитку та реформах у інших галузях суспільно-господарського управління. Функціонування Регіональної системи моніторингу довкілля (моніторинг у сфері поводження із відходами й фізичних факторів впливу) наведено у табл. 2.5.

Таблиця 2.5

**Функціонування Регіональної системи моніторингу довкілля
(Моніторинг у сфері поводження з відходами та фізичних факторів
впливу), 2018-2022 рр.**

Завдання	Підсистема та функції	Суб'єкт системи моніторингу довкілля	Періодичність підготовки інформації
Моніторинг у сфері поводження з відходами			
1. Збір та обробка інформації щодо промислових відходів всіх класів небезпеки. Ведення бази даних результатів дослідження	1.1. Спостереження за відходами. 1.1.1. Спостереження за поводженням з промисловими відходами	Державна екологічна інспекція Центрального округу	1 раз на рік
		Промислові підприємства (які входять до Переліку найбільших забруднювачів навколишнього природного середовища України)	1 раз на рік
Моніторинг фізичних факторів впливу			
1. Збір та обробка інформації щодо рівня радіаційного забруднення. Ведення бази даних результатів дослідження	1.1. Спостереження за рівнем радіаційного забруднення. 1.1.1. Спостереження за радіаційними забрудненнями атмосферного повітря. 1.1.2. Спостереження за радіаційними забрудненнями поверхневих вод. 1.1.3. Спостереження за радіаційними забрудненнями ґрунтів	Полтавський обласний центр з гідрометеорології	3 рази на місяць
		Державна установа «Полтавський обласний центр контролю та профілактики хвороб	1 раз на місяць, 1 раз на квартал, 1 раз на рік
		Полтавська філія ДУ «Держґрунтохорона»	1 раз на рік

Джерело: [48]

На підставі біотичних принципів гармонізації життєдіяльності та збалансованого розвитку наведемо основні напрями державного екологічного управління: відновлення природного потенціалу, ощадливе природокористування; екологічне оздоровлення деградованих природних об'єктів, ландшафтів та стабілізація екологічного стану Полтавського регіону; забезпечення екологічної безпеки, зменшення антропогенного тиску та забруднення відходами; формування національної екологічної мережі; екологізація соціально-економічного розвитку та запровадження принципів збалансованого розвитку; екологізація загальних функцій управління державою; розвиток національного екологічного партнерства.

2.2. Результативність застосування механізмів державного управління в сфері охорони довкілля

Полтавська обласна рада, зокрема, Департамент екології та природних ресурсів Полтавської обласної державної адміністрації був ініціатором розробки Регіональної програми охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки з урахуванням регіональних пріоритетів Полтавської області на 2022-2027 рр. («Довкілля – 2027»). Він же є і відповідальним виконавцем. Програма реалізується на виконання стратегічних цілей стратегії розвитку Полтавської області (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Стратегічні цілі стратегії розвитку Полтавської області (сфера екології), 2022-2027 рр.

Назва цілі	Спрямування цілей
Стратегічна ціль 3	Ефективне управління просторовим розвитком, забезпечення балансу екосистем та охорона довкілля
Операційна ціль 3.3	Раціональне та екобезпечне господарювання
Операційна ціль 3.4	Збереження та відтворення якості довкілля

Джерело: побудовано автором за [48, с. 6]

Рівень забруднення атмосферного повітря Полтавської області обумовлено обсягами викидів забруднюючих речовин від стаціонарних і пересувних джерел.

У 2020 р., від стаціонарних джерел забруднення, у атмосферу викинуто 1589,3 тис. т діоксиду вуглецю, що на 19,3 % менше в порівнянні із 2019 р., парникового газу. Це впливає на зміну клімату. Від пересувних джерел забруднення, зокрема, автомобільного транспорт, у атмосферу надійшло 98,9 тис. т забруднюючих речовин, що на 5,5 тис. т, або на 5,5 % більше ніж у 2019 р. В цілому, викиди забруднюючих речовин у атмосферу від стаціонарних і пересувних джерел забруднення у 2020 р. склали 144,7 тис. т (без врахування викидів діоксиду вуглецю), в тому числі 31,7 % від стаціонарних і 68,3 % від пересувних джерел забруднень. Динаміка викидів забруднюючих речовин у атмосферне повітря Полтавської області наведено в табл. 2.7.

Таблиця 2.7

**Динаміка обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря,
2018-2022 рр.**

Показники	Роки					2022 р. до 2018 р., %
	2018	2019	2020	2021	2022	
Викиди забруднюючих речовин та парникових газів від стаціонарних джерел, тис. т	52,2	51,0	45,8	52,4	25,8	49,4
Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел у розрахунку на км ² , т	1,8	1,8	1,6	1,8	0,9	50,0
Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел у розрахунку на одну особу, кг	37,1	36,3	33,2	38,5	19,1	51,5

Джерело: [48, с. 102]

Головними забруднювачами атмосферного повітря у області є ПрАТ «Укртатнафта» – 24,3 % обласних викидів і ПрАТ «Полтавський

гірничозбагачувальний комбінат», що складає 21,1 % викидів області. Система спостережень за станом довкілля наведена в табл. 2.8.

Таблиця 2.8

Система спостережень за станом довкілля, 2020 р.¹

Суб'єкт моніторингу	Об'єкт моніторингу						
	Атмосферне повітря	Стаціонарні джерела викидів в атмосферне повітря	Поверхневі води	Джерела викидів зворотних вод у поверхневі води	Підземні води	Джерела скидів зворотних вод у глибокі підземні водоносні горизонти	Ґрунти
	Кількість одиниць спостережень, од.						
Державна екологічна інспекція Центрального округу		6	40	32	18		88
Полтавський обласний центр з гідрометеорології	9		11				
Державна установа «Полтавський обласний лабораторний центр МОЗ України»	65		70		180		24
Полтавська філія ДУ «Держґрунтохорона»							23
Регіональний офіс водних ресурсів у Полтавській області			3				
Управління житлово-комунального господарства Полтавської облдержадміністрації	262	211	25	13	78		
Всього	336	217	149	45	276	0	135

Примітка: у зв'язку з введенням воєнного стану органи не висвітлюють інформацію у відкритому доступі за 2021-2022 рр.

Джерело: [48, с. 90]

Отже, у 2022 р. атмосферне повітря було промоніторено Полтавським обласним центром з гідрометеорології, Державною установою «Полтавський обласний лабораторний центр МОЗ України» та Управлінням житлово-

комунального господарства Полтавської облдержадміністрації на 336 одиницях спостереження.

Стаціонарні джерела викидів в атмосферне повітря моніторили (217 од.): Державна екологічна інспекція Центрального округу та Управління житлово-комунального господарства Полтавської облдержадміністрації; поверхневі води (149 од.): Державна екологічна інспекція Центрального округу, Полтавський обласний центр з гідрометеорології, Державна установа «Полтавський обласний лабораторний центр МОЗ України», Регіональний офіс водних ресурсів у Полтавській області та Управління житлово-комунального господарства Полтавської облдержадміністрації; Джерела викидів зворотних вод у поверхневі води (45 од.): Державна екологічна інспекція Центрального округу та Управління житлово-комунального господарства Полтавської облдержадміністрації; підземні води (276 од.): Державна екологічна інспекція Центрального округу, Державна установа «Полтавський обласний лабораторний центр МОЗ України» та Управління житлово-комунального господарства Полтавської облдержадміністрації; ґрунти (135 од.): Державна екологічна інспекція Центрального округу, Державна установа «Полтавський обласний лабораторний центр МОЗ України» та Полтавська філія ДУ «Держґрунтохорона».

Низька ефективність організаційних і правових механізмів (інституційна незгодженість в розподілі повноважень та відповідальності, дублювання функцій, ускладнена координація та злагодженість дій у сфері охорони навколишнього природного середовища) не забезпечують необхідного рівня інтеграції економічних та адміністративних механізмів. Це призвело до неефективності планування інвестицій та виключило можливість врахування територіальних інтересів щодо екологічно безпечного довкілля.

Характеристика розподілу, виконання і фінансування запланованих природоохоронних заходів за період 2017-2020 рр. та 9 місяців 2021 р. наведена у табл. 2.9. Впродовж програмного періоду з 383 запланованих заходів програми «Довкілля – 2021» виконано 63 та частково виконано

37 природоохоронних заходів на суму загалом 171820,3 тис. грн, що складає 23,8 % від планового показника (721184,4 тис. грн).

Таблиця 2.9

Характеристика розподілу, виконання і фінансування запланованих природоохоронних заходів, 2017-2020 рр. та 9 місяців 2021 р.¹

Напрямок	Кількість заходів					Фінансування		
	План, шт.	Виконано,		Частково виконано		План, тис. грн	Факт, тис. грн	Факт до плану, %
		шт.	% до плану	шт.	% до плану			
Охорона і раціональне використання водних ресурсів	200	22	11	32	16	610870,8	82386,3	13,5
Охорона атмосферного повітря	28	15	54	1	4	5480,0	48466,6	884,4
Охорона і раціональне використання земель	46	3	7	4	9	40657,9	24102,9	59,3
Охорона і раціональне використання природних рослинних ресурсів	2					1600,0		0,0
Раціональне використання і зберігання відходів	1					1200,0		0,0
Збереження природно-заповідного фонду	52	10	19			51296,2	15266,9	29,8
Екологічна освіта	36	13	36			8599,5	1597,64	18,6
Наукові дослідження	10					1480,0		0,0
Всього	375,0	63,0	16,8	37,0	9,9	721184,4	171820,3	23,8

Примітка: у зв'язку з введенням воєнного стану органи не висвітлюють інформацію у відкритому доступі за 2021-2022 рр.

Джерело: [48, с. 102]

На виконання програми «Довкілля – 2021» впродовж 2017-2020 р. та 9 місяців 2021 р., за джерелами фінансування залучено коштів:

державного бюджету витрачено 8529,6 тис. грн (6,1 % до плану – 148257,7 тис. грн);

обласного бюджету, в тому числі фонду охорони навколишнього природного середовища Полтавської області витрачено 48204,7 тис. грн (23 % до плану – 215359 тис. грн);

місцевого бюджету витрачено 59624,8 тис. грн (17,9 % до плану – 329035,1 тис. грн);

інші джерела, в тому числі кошти підприємств витрачено 55528,6 тис. грн (216,5 % від плану – 25652,5 тис. грн).

Найбільше фінансово затратними є природоохоронні заходи, які спрямовано на охорону й раціональне використання водних ресурсів, охорону атмосферного повітря і охорону й раціональне використання земель, про це свідчить співвідношення кількості виконаних заходів й залученого на їх виконання фінансового ресурсу.

Перелік підрозділів у складі Департаменту екології та природних ресурсів наведено в табл. 2.10.

Таблиця 2.10

Підрозділи у складі Департаменту екології та природних ресурсів, 2022 р.

Назва структурного підрозділу	Питання, якими опікуються
1. Управління природокористування та моніторингу довкілля	
Відділ охорони атмосферного повітря, оцінки впливу на довкілля та стратегічної екологічної оцінки	Питання охорони атмосферного повітря
	Питання оцінки впливу на довкілля
	Питання стратегічної екологічної оцінки
Відділ моніторингу довкілля та поводження з відходами	Питання поводження з відходами
2. Управління біоресурсів, заповідної справи та організаційної роботи	
Відділ організаційної роботи, звітності та зв'язків з громадськістю	Зв'язки з громадськістю
Відділ біоресурсів та заповідної справи	Питання природно-заповідного фонду
Відділ бухгалтерського обліку, економіки природокористування, управління персоналом та правового забезпечення	Питання економіки природокористування
	Питання управління персоналом
	Питання правового забезпечення

Джерело: побудовано автором за даними [11; 36]

Основними завданнями Департаменту екології та природних ресурсів є:

сприяння реалізації конституційного права громадян на свободу слова і постійній діяльності засобів масової інформації; забезпечення реалізації державної політики у сфері інформації, комунікацій із громадськістю; здійснення заходів про розвиток інформаційного простору й інформаційної інфраструктури області; участь в формуванні й реалізації державної політики в сфері інформації та видавничої справи із метою повнішого задоволення потреби населення області у інформаційній і видавничій продукції; проведення консультацій із громадськістю із питань формування і реалізації державної політики; аналіз та прогнозування суспільно-політичних процесів в регіоні; сприяння місцевим органам виконавчої влади в забезпеченні взаємодії з політичними партіями і громадськими організаціями. Річний план закупівель на 2023 р. Департаменту екології та природних ресурсів наведено в **додатку В**.

Органи державної влади активно впроваджують стартап-проекти в сфері охорони довкілля, зокрема, діє мобільний застосунок та веб-ресурс ЕкоЗагроза. Сервіс був створений після початку широкомасштабного вторгнення росії в Україну для того, щоб українці могли оперативної отримувати актуальну інформацію щодо стану довкілля і повідомляти про факти заподіяння шкоди українській природі. У застосунку по інтерактивній мапі України можна подивитися: дані моніторингових систем про якість повітря і рівня радіаційного забруднення України; актуальні факти екологічних загроз, що спричинені російськими окупантами. Українці можуть повідомляти про усі факти екологічних злочинів проти довкілля, якщо вони стали свідками. Наприклад, про пожежі в лісі; горіння військової техніки; розлив нафтопродуктів або отруйних речовин у ґрунт чи водойму; викид отруйних речовин (аміак, сірководень, хлор, синильна кислота, азотна кислота) в повітря тощо. Для зручності кожного, в застосунку доступна функція виклику екстрених служб. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України розробляє ІТ-рішення, які дозволять перевести процедуру отримання дозволу на викиди у цифровий формат.

Згідно пункту 18 частини 6, частини 7 ст. 55 Закону України «Про

місцеве самоврядування в Україні», рішенням десятої сесії Полтавської обласної ради восьмого скликання від 24 грудня 2021 р. № 371 було затверджено «Обласну програму «Екологічні ініціативи Полтавської області на 2022-2024 рр.» (додаток Б), із метою реалізації заходів програми області «Екологічні ініціативи Полтавської області на 2022-2024 рр.». Рейтинг проєктів міст за конкурсом екологічних громадських ініціатив Полтавської області 2023 р. (за остаточним балом) наведено в табл. 2.11.

Таблиця 2.11

**Рейтинг проєктів міст за конкурсом екологічних громадських ініціатив
Полтавської області, 2023 р. (за остаточним балом)**

Назва проєкту	Відповідальний	Сума з обласного бюджету, тис. грн	Місце
«ЕкоЛаб» на шкільному подвір'ї Лубенської ЗОШ І-ІІІ ст. №8	Лубенська міська рада	250,0	1
Екотئاتр «Надія на Перемогу»	Хорольська міська рада	108,4	2
Green Energy (Зелена енергія, облаштування екозони для відпочинку в с. Шенгури Полтавського району Полтавської області)	Кобеляцька міська рада	250,0	3
Освітній екоосередок для здобувачів освіти Лубенської спеціалізованої школи № 6	Лубенська міська рада	250,0	4
Бути Еко - це корисно та цікаво	Хорольська міська рада	106,0	5
Збережи довкілля – подаруй пластиковій пляшці «друге життя»	Хорольська міська рада	250,0	6
Ходімо, разом в гайову красу	Глобинська міська рада	99,6	7
Кобеляки без сміття: встановлення контейнерів для сортування відходів	Кобеляцька міська рада	250,0	8
Облаштування зеленого екопростору для Штомпелівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів	Хорольська міська рада	44,2	9

Джерело: побудовано автором за даними [22]

Громади активно розвивають екологічні ініціативи Полтавської області.

Отже, в цілому можна зробити висновок, що механізмів державного управління в сфері охорони довкілля як на загальнодержавному так і на регіональному рівнях постійно оновлюється та вдосконалюється.

Висновки до розділу 2

Аналіз державного регіонального управління в сфері охорони довкілля дав можливість сформулювати наступні висновки:

1. У сфері управління охорони довкілля головними функціями державного регіонального є: екологічний моніторинг, екологічний контроль, екологічне планування, екологічна експертиза, державний облік в галузі охорони довкілля і природокористування, екологічне інформування, екологічне нормування.

2. Департамент екології та природних ресурсів Полтавської обласної державної адміністрації здійснює організаційну інтеграцію суб'єктів моніторингу. Головним планувальним документом ефективного використання і збереження наявних у Полтавській області природних ресурсів є Регіональна програма охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки з урахуванням регіональних пріоритетів Полтавської області на 2022-2027 роки («Довкілля – 2027»). На її виконання у 2017-2020 рр. та 9 місяців 2021 р., за джерелами фінансування залучено коштів: державного бюджету – 8529,6 тис. грн; обласного бюджету – 48204,7 тис. грн; місцевого бюджету – 59624,8 тис. грн; інші джерела, зокрема, кошти підприємств – 55528,6 тис. грн. Громади активно розвивають екологічну ініціативу Полтавської області.

3. У 2020 р. в атмосферу Полтавської області викинуто 1589,3 тис. т діоксиду вуглецю від стаціонарних джерел забруднення. Головними забруднювачами атмосферного повітря є: ПрАТ «Укртатнафта» – 24,3 % обласних викидів та ПрАТ «Полтавський гірничозбагачувальний комбінат» – 21,1 %.

4. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України розробляє IT-рішення, які дозволяють перевести процедуру отримання дозволів на викиди у цифровий формат: створено офіційний вебресурс і мобільний додаток ЕкоЗагроза.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В СФЕРІ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ

3.1. Шляхи вдосконалення механізмів державного управління в сфері охорони довкілля

Посилення ризиків недиверсифікованого енергопостачання у зв'язку із кризою, спричиненою війною росії проти України призвело до зростання попиту на технології, що підтримують глобальний перехід до чистих та безпечних джерел енергії, чому має сприяти державна екологічна політика України. Вона має розвивати галузі «зелених технологій» (GreenTech).

Завдяки великому споживчому попиту безвідходність компанії усіх розмірів прагнуть отримати нульовий рівень відходів. Закріплення на державному рівні співпраці підприємств зі стартапами та застосування хмарних платформи, що допомагають організаціям автоматизувати збір даних щодо відходів та інформації про них, забезпечить безперебійну і швидку систему управління відходами. Отже, стійке зростання вимагає об'єднання зусиль технологічних компаній, корпорацій, стартапів-однорумців, регуляторів ринку й інвесторів та органів державної влади для значущих змін – застосування екологічних стартапів (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Екологічні стартапи в галузі штучного інтелекту

Назва стартапу	Стартап проєкт	Рішення
1	2	3
Американський стартап Smarter Sorting	Хмарна платформа для керування відходами для роздрібних продавців за моделлю «програмне забезпечення як послуга» (SaaS)	Рішення використовує штучний інтелект з метою надання актуальної інформації щодо товарно-матеріальних запасів, зокрема, атрибути продукту і його пакування. Це дозволяє ритейлерам зрозуміти краще, які продукти підходять для переробки, а що можна продати за зниженою ціною. Ці ідеї скорочують обсяги відходів і знижують витрати на утилізації
Американський	Дозволяє досягти	Рішення оцифровує процес збирання і

1	2	3
стартап Zabble	нульових відходів з допомогою власної хмарної корпоративної мобільної платформи Zabble Zero	обслуговування даних щодо відходів для фахівців із поводження з відходами і поєднує бек-офісні системи. Він застосовує алгоритми машинного навчання, щоб надавати керівникам інформацію і рекомендації в режимі реального часу, що прискорюють процеси. Використовуючи дану платформу, компанії відправляють менше відходів на звалище і знижують свій вуглецевий слід
Ізраїльський стартап Algoretail	Машинне навчання для автоматизації процедури закупівлі продуктів в роздрібній торгівлі від постачальника, через склад і на полицю	Інструмент автоматизації Algoretail IO пропонує прогнозувати продажі на основі даних. Це дозволяє скоротити втрати продуктів повсякденного попиту, які швидко псуються, включаючи хліб, молоко, термін дії яких спливає
Норвезький стартап Cycled Technologies AS	Рішення для переробки на основі ШІ, зокрема, розумний кошик і мобільний додаток	Розумний кошик працює за технологією самосортування, що використовує штучний інтелект для сортування відходів, які переробляються. Мобільний додаток дає персоналізований профіль утилізації і логістичний інструмент для збирання сміття. Він винагороджує також користувачів за звільнення від відходів в вигляді CycledTokens, що зберігаються у гаманці програми і можуть бути застосовані як об'єкти для розіграшу призів
Французький стартап Trizzy	Помічник з управління відходами для корпоративних компаній і спільнот	На основі штучного інтелекту він розпізнає різні види відходів і відповідає на запитання користувачів про поводження із певними видами відходів, надає інформацію про графіку збору, найближчі центри переробки, компостування. Trizzy пропонує ринок повторного використання, доступний користувачам на платформі, що ще більше сприяє циклічності

Джерело: побудовано автором за даними [23]

На рівні громади, потрібно розвивати екосвідомість. Просвітницька діяльність має бути спрямована на забезпечення роздільного пакування сміття ще у квартирах та будинках. Та забезпеченням роздільного транспортування сміття на переробні заводи. Громади мають розуміти – що вони мають сприяти екологізації країни і планети в цілому. Навіть, якщо вони за це і не отримуватимуть фінансування.

Згідно прогнозам, у 2024 р. найбільший вплив матимуть такі інноваційні напрямки:

відновлювані джерела енергії (ВДЕ). Вони зможуть стати найбільше рентабельною формою виробництва електроенергії в світі. До 2050 р. частка ВДЕ складатиме 80-90 % загального виробництва електроенергії;

низьковуглецеве будівництво: будівельна галузь усе більше зосереджуватиметься на зменшенні викидів вуглецю;

транспорт нового покоління: транспортний сектор запроваджуватиме чисті технології, наприклад, через електромобілі;

інші тенденції охоплюють технології накопичення, використання та зберігання вуглецю (CCUS), прогреси виробництва акумуляторів та систем керування ними, сталу автоматизацію, технології кругової економіки, виробництво зеленого водню тощо.

Наведемо лонгрід українських стартап проєктів, які на державному рівні доцільно стимулювати виготовляти та застосовувати (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Екологічні стартапи українських розробників

Назва стартапу	Стартап проєкт	Рішення
1	2	3
Recycle Map	Інтерактивна мапа пунктів утилізації різних видів відходів	«Популяризувати сортування і вторинне перероблення відходів». На карті можна дізнатись, де можна здати батарейки, акумулятори, картон, ПЕТ-пляшки, органічні відходи, склотару й інші види відходів.
FoodBIOPack	Біорозкладне і їстівне пакування, посуд і столові прибори	Базою усіх виробів є натуральні харчові компоненти, що містять білки, полісахариди і жири
Ecoisme	Під'єднується до електричного розподільного щита і мережі Wi-Fi, та вимірює споживання електроенергії у будинку	Дані про енерговитрати надходять до мобільного додатку та допомагають власнику контролювати споживання
Re-leaf	Виготовлення паперу із опалого листя	Виготовлення паперу
Effa	Екологічна зубна щітка із переробленого паперу	Для тих, хто багато подорожує і не шкодить природі

Продовж. табл. 3.2

1	2	3
Re-beau	Прикраси із переробленого пластику	Екологічні прикраси
Flushwave	Повторне використання води	Система, що дозволяє повторно застосовувати для зливу унітазу відпрацьовану воду із умивальників, ванни і душових
Go To-U	Онлайн-платформа, що об'єднує екологічно відповідальні бізнеси, що пропонують безкоштовну послугу зарядки електромобілів своїм клієнтам	Зменшити від CO ₂ забруднення навколишнього середовища за допомогою швидкої популяризації електромобілів
SolarGaps	«Розумні» жалюзі генерують чисту енергію на основі фотоелектричним модулів	1 м ² SolarGaps може давати 100 Вт на годину
Stock-Factory	Сервіс допомагає оперативно продавати чи передавати на благодійність якісні товари, у яких пошкоджена чи відсутня упаковка, чи термін придатності наближається до завершення	Скорочення обсягів знищення товарів в торгівельних мережах
UGrid	Сервіс побудови енергетичних мікромереж на базі звичайних мереж	Допомагає локальним енергопостачальним організаціям скоротити застосування викопних джерел енергії й уникнути переплати за енергопостачання
Water Cloud UA	Пристрій, що буквально видобуває воду с повітря	Пристрій, який збирає конденсат води із повітря
Nuka	Вічний блокнот та вічний олівець	Вічний блокнот можна переписувати багато разів, а спеціальна серветка видаляє усі записи. Олівець не треба наточувати, він ніколи не скінчиться

Джерело: побудовано автором за даними [40]

Цифрова ера принесла екологічні інновації, та це також створило нові виклики. До 2040 р. галузь інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) буде відповідальною за 14 % світових викидів вуглецю. Самі тільки дата-центри споживатимуть приблизно 2 % світової електроенергії [60].

Для втілення позитивних змін, розробники програмного забезпечення повинні віддавати пріоритет сталості. Приймаючи рішення про код, архітектуру й інших елементів, фахівці створюватимуть програми, що не тільки будуть екологічно безпечними за рахунок зменшення викидів вуглецю,

але і пропонуватимуть покращену взаємодію із користувачем й нижчі витрати на розробку за рахунок державної підтримки.

Екологічна політика у органах державного управління має передбачати впровадження екосистемного підходу в галузеву політику і вдосконалення системи інтегрованого екологічного управління. Екологічна політика Полтавської області має включати ряд стратегічних проєктів (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Екологічні проєкти органів державної влади, 2024-2028 рр.

Заходи	Суть проєкту
Удосконалення екологічного законодавства	Затвердження удосконаленої Державної програми енергоефективності на період до 2027 року. Реформа державного екологічного контролю і контролю промислового забруднення, реформа управління відходами та запровадження принципів циркулярної економіки, державна підтримка проєктів з еко-модернізації промисловості тощо. Реалізації проєкту «Чисте місто»
Удосконалення місцевих екологічних програм і ініціатив	Чіткий контроль виконання Програми охорони довкілля Розробка стимулювання щодо здійснення системи роздільного сміття. Обладнання сміттесортувальних станцій
Співпраця із Полтавським державним аграрним університетом	Розробка стартапів, бізнес-планів із екологічних тематик
Ініціативи щодо застосування еко-стартапів в громадах	Використання розробок українських стартапів: посуд, що можна з'їсти, зубна щітка із паперу, електронна мапа утилізації відходів, жалюзі із сонячними панелями тощо
Запрошення молоді на оплачувані громадські роботи до Центру соціальних служб Полтавської міської ради щодо озеленення міста	Мета громадських робіт – тимчасова зайнятість підлітків віком від 14 років в період літніх канікул та покращення матеріального становища. Оплата 1900 грн за тиждень
Налагодження партнерських відносин із представниками бізнесу	Реалізація соціальних екологічних ініціатив. Будівництво заводів по переробці сміття. Купівля 50 одиниць датчиків-піломірів. Ініціатива щодо запровадження електричного комунального і приватного транспорту. Придбанням контейнерів для поводження з твердими побутовими відходами, сміттєвозів. Використання альтернативних видів палива, у т. ч. і на біомасі. Популяризація еко-брендів
Долучення до Проєкту Європейського Союзу «Модернізація виробництва, постачання й споживання тепла»	Зменшення споживання природного газу, використання енергоефективного обладнання та збільшення відсотку споживання відновлюваних джерел енергії

Джерело: побудовано автором за даними фахівців Полтавської обласної державної адміністрації

За видобуті корисні копалини рентні платежі надходитимуть у бюджет. Дані кошти, доцільно використовувати на вирішення питань поводження із твердими побутовими відходами й інші екологічні заходи. Моніторинг повітря можливо здійснювати за допомогою датчиків-пиломірів, дані із яких узагальнювати на сайті. Для якісного повного моніторингу потрібно мати мінімум 50 одиниць обладнання. Бюджет Регіональної програми охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки із урахуванням регіональних пріоритетів Полтавської області у 2022-2027 рр. («Довкілля – 2027») наведено у табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Бюджет Регіональної програми охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки із урахуванням регіональних пріоритетів Полтавської області, 2022-2027 рр. («Довкілля – 2027»)

Очікувані джерела фінансування	Термін програми по роках, тис. грн						Загальний обсяг фінансування, тис. грн	Частка у % від загального обсягу фінансування
	2022	2023	2024	2025	2026	2027		
Обсяг ресурсів, усього, у тому числі:	245812,0	236993,4	216046,4	194155,6	225258,0	202600,7	1320866,1	100,0
державний бюджет	106050,0	105500,0	97114,7	86250,0	103850,0	93778,7	592543,4	44,9
обласний бюджет	112412,0	99222,0	90576,7	77512,0	93052,0	80462,0	553236,7	41,9
бюджети місцевого самоврядування	27350,0	32271,4	28355,0	30393,6	28356,0	28360,0	175086,0	13,2

Джерело: [48, с. 135]

Отже, в 2024 р. на Бюджет Регіональної програми охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки Полтавської області буде виділено 216046,4 тис. грн, в т.ч. з державного бюджету – 44,9 %, з обласного – 41,9 %, з місцевих бюджетів – 13,2 %.

3.2. Вирішення проблеми стихійних сміттєзвалищ на державному рівні

Міністерство екології України запропонувало збудувати в Полтаві сміттєпереробний завод, що буде повністю утилізувати тверді побутові відходи. В Департаменті екології Полтавської ОВА було створено робочу групу, яка займатиметься документами по проєкту із створення заводів. Мінекології пропонує для області одночасно будівництво сміттєпереробних заводів в Полтаві, Лубнах, Кобеляках, Кременчуці та Зінькові. Для будівництва потрібно виділити комунальну земельну ділянку площею 6-7 га і наявність необхідної дороги для підвозів сміття із громад.

У 2022 р. Верховна Рада ухвалила закон «Про управління відходами» (№ 2320-IX). Були внесені зміни до Кодексу про адміністративні порушення, встановлена система відповідальності за правопорушення в сфері поводження з відходами.

Для покращення екологічного стану області і життєдіяльності мешканців також пропонуємо реалізувати ініціативу Проєкту Європейського Союзу «Модернізація виробництва, постачання та споживання теплових районів у м. Полтава (MO.GE.DI.CO)», що покликаний на зменшення споживання природного газу та збільшення кількості споживання відновлюваних джерел енергії та використання енергоефективного обладнання. Вартість проєкту – 1 млн. євро. Зокрема на грант будуть виділені кошти міського бюджету – € 256,7 тис. та від ЄС € 762,8 тис. Цілі Проєкту:

на 20 % зниження викидів CO₂ в рамках обраного теплового району м. Полтава;

зниження тепловтрат у період доставки теплоносіїв;

енергоефективна модернізація дитячих садочків;

використання відновлювальних ресурсів.

Важливим кроком до виконання Програми поводження із твердими побутовими відходами у м. Полтава у 2021-2025 рр., паралельно з

інвентаризацією місць видалення відходів, придбання сміттевозів і контейнерів для твердих побутових відходів буде придбання сміттесортувальних станцій. У м. Полтава є контейнери для твердих побутових відходів й вторинної сировини. Її перевозили на переробку у інші міста України. Відповідно доцільно реалізувати амбітний державний проєкт «Чисте місто». Громада Полтавського району буде реалізувати проєкт з сміттепереробки у 2024 р.

Результатом переробки твердих побутових відходів буде впровадження системи роздільних зборів сміття населенням, транспортуванням відходів і технологій переробки, що використовуються на заводах. Конкуренція у сфері поводження з відходами є у сегменті їх транспортування. Зокрема, у м. Київ такі послуги дають приватні компанії: німецька ГК «Remondis», «Еко-Авто» (брендом «ГрінКо») та французька «Veolia Environmental Group». Деякі підприємства, збирають втор-сировину – склобій, макулатуру, полімерні відходи. Після її накопичення – передають підприємствам із наявністю державної ліцензії з метою подальшої переробки на базі укладених контрактів.

Технологічний цикл виробництва вторсировини із відходів термопластів побудований на попередньому сортуванні відходів та їх подальшій підготовці (промивці і подрібненні) й агломерації зерен до станів діаметром 3-5 мм, що будуть придатні для переробки у черв'ячних пресах та ливарних машинах.

Для запуску виробництва вторсировини потрібно створити технологічний комплекс з метою переробки відходів термопласту. У якості основи щодо виготовлення вторсировини пропонуємо використати лінії японської фірми NACHI для переробки відходів термопласту. Лінії включають набір обладнання, яке буде технологічно сполучене між собою і дозволить виконувати всі операції щодо переробки твердих відходів термопластів у товарні гранули. Лінія буде повністю автоматизована, ручну працю застосовуватимуть тільки для сортування відходів та завантаження.

Для реалізації проєкту доцільно взяти у оренду виробниче приміщення

площею 500-700 м²; висотою перекриттів вище 7 м; із асфальтованим або бетонним покриттям підлоги; наявністю автомобільних під'їзних шляхів, що дозволяють приймати європейські фури; наявністю воріт, які дозволять здійснювати заїзд великогабаритних автомобілів у середину цеху; наявністю крану-балки або тельфера; наявністю водопостачання більше 3 м³/год. та промисловою каналізацією; опаленням приміщення, що дозволить підтримувати у зимовий час температуру більше +21⁰С; наявністю окремо розташованих спеціалізованих приміщень чи можливістю їх добудови: роздягальною 2×20 м², слюсарною ділянкою 30 м², офісним приміщенням – 20 м², душовими – 2 шт., санвузлом – 2 шт; електропостачанням потужністю до 300 кВт; наявністю або можливістю облаштувати промвентиляцію; наявністю мобільного зв'язку.

Такі приміщення, які не функціонують у цеху діючих промислових підприємств, власники віддають в оренду або продають. Приблизна вартість плати оренди становитиме 70 тис. грн/міс. Розташування технологічного обладнання потребуватиме серйозної підготовки території (підведення води, електрики, каналізації безпосередньо до робочих постів, обладнання промислової вентиляції, підготовки підставок для автомобілів тощо), договір оренди буде укладено на 4-6 років.

Крім обладнання, виробничого майданчика та господарсько-побутових приміщень, в цеху будуть передбачені зони розвантаження відходів і їх остаточне сортування, зони складування готової продукції. Постачальником обладнання для проєкту буде компанія НАСНІ (Японія) (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Обладнання для проєкту переробки ПЕТ-пляшок в Полтавському районі, 2024 р.

Найменування	Кількість	Сума, тис. грн
1	2	3
Подрібнювач І-902	1	150,0
Вентилятор пневмотранспорту	4	400,0
Машина мийна	1	50,0
Промивач шнековий	1	180,0
Центрифуга	1	150,0

Продовж. табл. 3.5

1	2	3
Агломератор А 01	1	100,0
Бункер-накопичувач	1	50,0
Циклон	2	70,0
Бункер-живильник	1	50,0
Прес черв'ячний	1	1000,0
Фільтр шибєрний	1	100,0
Головка гранулююча	1	150,0
Пристрій ріжучий	1	50,0
Бункер	1	50,0
Комплект пристроїв керування	1	200,0
Прес-тюкователь	2	50,0
Всього	x	2800,0

Джерело: авторські розрахунки

Термін експлуатації устаткування складає 5 років. Амортизацію нараховуватимуть за лінійною системою. Монтаж устаткування та пускові й налагоджувальні роботи виконуватимуть із допомогою спеціалістів, витрати наведено у табл. 3.6.

Таблиця 3.6

Витрати на пускові та налагоджувані роботи по реалізації проєкту переробки ПЕТ-пляшок, 2024 р.

Статті витрат	Сума, тис. грн
Витрати на оплату залучених спеціалістів	630,0
Витрати на відрядження	45,0
Матеріали	30,0
Організаційні витрати	30,0
Непередбачені витрати	15,0
Всього	750,0

Джерело: авторські розрахунки

В цілому, витрати на пускові й налагоджувані роботи становитимуть 750 тис. грн. Загальна потреба в сировині показана у табл. 3.7. Витрати на сировину за місяць складуть 605 тис. грн.

Таблиця 3.7

Потреби сировини для проєкту по переробці ПЕТ-пляшок, 2024 р.

Найменування	Місячне споживання, кг	Ціна, грн/кг	Витрати на сировину, тис. грн
Несортована сировина	55,0	3	165,0
Сортована сировина	55,0	8	440,0
Всього	110,0	x	605,0

Джерело: авторські розрахунки

Обсяг сировини, що необхідний для виробництва 100 т готової продукції складає 110 т, а технологічні втрати – 10 %. Від місця відвантаження до цеху переробки сировини транспортування здійснюватиметься євро-фурами. Транспортувальні витрати європейським електромобілями складуть 1,2 грн/кг, за місяць – 120 тис. грн відповідно. Витрати виробництва заводу з переробки сміття у Полтавському районі, постійні й змінні витрати наведемо у табл. 3.8.

Таблиця 3.8

Витрати виробництва проєкту по переробці ПЕТ-пляшок, 2024 р.

Найменування статті витрат	Місячна сума, тис. грн
Постійні:	
оренда	70,0
адміністративні витрати	15,0
комунальні послуги	30,0
зарплата персоналу	518,0
відрахування на соціальне страхування	176,1
амортизаційні відрахування	46,7
інші витрати	115,6
Змінні:	
сировина і матеріали	605,0
витрати на транспортування	120,0
електроенергія і вода	85,6
Всього	1782,0
Повна собівартість 1 кг продукції, грн	27,92

Джерело: авторські розрахунки

Величину амортизації нараховуватимуть у бухгалтерії лінійним методом, враховуватимуть вартість устаткування у розмірі 2800,0 тис. грн і термін експлуатації 5 років.

Відповідно, проєкт передбачатиме створення виробництва по виготовленню вторсировини та формуванню товарів народного споживання із термопластів. Місія щодо виготовлення товару народного споживання з термопластів включатиме задоволення потреб підприємства у вторинній сировині. Розмір інвестицій становитиме 6,8 млн грн. Мета проєкту – організація виробництва вторинної сировини у кількості 1200 т за рік. Буде створено комплекс з переробки відходів виробництва та споживання, що базуватиметься на інноваційних розробках та дозволить виключити вивіз

сміття у полігони, одержати максимальний вихід продукції у вигляді стандартної вторинної сировини у ланцюзі рециклінгу, перевести переробку сміття із витратної у прибуткові статті бюджету міста. Проєкт спрямують на економічне та екологічне оздоровлення території. Для його реалізації потрібно створити нове виробництво, змонтувати лінію з переробки відходів термопластів, згідно системи збуту продукції організувати систему постачання виробництва сировини.

Урядом Другого Національно визначеного внеску (НВВ2) до Паризької угоди затверджено, що новою кліматичною ціллю для України на 65 % порівняно з 1990 р. буде скорочення до 2030 року викидів парникових газів. Для реалізації даної мети Україні необхідно мати 102 млрд євро, із яких базу складатимуть кошти бізнесу й інші механізми фінансування.

Органи державної влади будуть активно підтримувати реалізацію проєкту. Зокрема, буде застосований екологічний податок, як інструмент переходу від захоронення до переробки відходів. Ключовим підходом, запропонованим Міндовкілля є ставка податку на захоронення і розміщення відходів. Вона має формуватися так, аби стимулювати зменшення їх прямого захоронення та заохочувати щодо збільшення обсягів сортування і рециклінгу.

За даними 2020-2021 рр., переважну більшість всіх відходів України була задекларована як малонебезпечні відходи. Великий відсоток їх можна було б посортувати та піддати рециклінгу, але вони потрапили у полігони. У ЄС одним з інструментів мінімізації даної ситуації є податки (збори та платежі), що впливають на зниження захоронення відходів на полігонах. Даний податок мають 23 країни-члени ЄС, та Швейцарія і Великобританія. Ставки податку суттєво відрізняються в різних європейських країнах, зокрема, для захоронення побутових відходів варіюються від 5 євро/т до більше 100 євро/т. Дослідження доводять, що у країнах, де екологічні податки високі, є більше передумов щодо переробки відходів, а в країнах, де він низький, переробляється лише їх незначна кількість.

Отже, удосконалення механізмів державного управління в сфері охорони довкілля дасть можливість розвиватися Україні в цілому.

Висновки до розділу 3

Шляхами вдосконалення механізмів державного управління у сфері охорони довкілля будуть:

1. На державному рівні закріплення співпраці підприємств із стартапами і застосування хмарних платформи, що допомагають організаціям автоматизувати збір даних для безперебійної та швидкої системи управління відходами. Буде передбачено державну підтримку щодо застосування екологічних стартапів в галузі штучного інтелекту.

2. Моніторинг повітря в Полтавській області буде здійснюватися за допомогою датчиків-пиломірів, дані з яких узагальнюватимуться на сайті. Для повного моніторингу придбають більше 50 одиниць обладнання. У 2024 р. на бюджет Регіональної програми охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки Полтавської області виділять 216046,4 тис. грн, у т.ч. із державного бюджету – 44,9 %, із обласного – 41,9 %, із місцевих бюджетів – 13,2 %.

3. Громадою Полтавського району буде реалізовано проєкт з сміттєпереробки. Витрати на пускові і налагоджувані роботи становитимуть 750 тис. грн. Термін окупності проєкту становитиме 6 років. За прогнозами, в 2024 р. найбільший вплив матимуть такі екологічні інноваційні напрямки: відновлювані джерела енергії; транспорт нового покоління (електромобілі); низьковуглецеве будівництво тощо.

4. Посилення ризику недиверсифікованого енергопостачання у зв'язку із кризою, що спричинена війною росії проти України призвело до зростання попиту на технології, що підтримують глобальний перехід до чистих й безпечних джерел енергії. Цьому повинна сприяти державна екологічна політика. Вдосконалення механізму державного управління у сфері охорони довкілля має передбачати стимули щодо розвитку «зелених технологій» (GreenTech).

ВИСНОВКИ

Аналіз державного регіонального управління в сфері охорони довкілля дав можливість сформулювати наступні висновки:

1. Головними функціями державного регіонального управління в сфері охорони довкілля в Полтавській області є: екологічний моніторинг, екологічна експертиза, екологічний контроль, екологічне планування, державний облік в галузі охорони довкілля і природокористування, екологічне нормування, екологічне інформування.

2. Департаментом екології та природних ресурсів Полтавської обласної державної адміністрації здійснюється організаційна інтеграція суб'єктів моніторингу. Головними планувальними документами ефективного використання та збереження наявних в Полтавській області природних ресурсів, із урахуванням напрямків реалізації урядової екологічної політики до розвитку країни, є Стратегія розвитку Полтавської області до 2027 р.; Регіональна програма охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки з урахуванням регіональних пріоритетів Полтавської області на 2022-2027 роки («Довкілля – 2027»); Програми державного моніторингу у галузі охорони атмосферного повітря на 2021-2025 роки для зони «Полтавська»; Програми державного моніторингу вод.

3. На виконання програми «Довкілля – 2021» впродовж 2017-2020 рр. та 9 місяців 2021 р., за джерелами фінансування залучено: з державного бюджету витрачено 8529,6 тис. грн коштів (6,1 % до плану); обласного бюджету, зокрема, з фонду охорони навколишнього природного середовища Полтавської області витрачено 48204,7 тис. грн (23 % до плану); місцевого бюджету – 59624,8 тис. грн (17,9 % до плану); з інших джерел, в тому числі коштів підприємств витрачено 55528,6 тис. грн (216,5 % до плану). Громади активно розвивають екологічні ініціативи Полтавської області.

4. Основні показники техногенного навантаження на довкілля та

вартості природоохоронних заходів Полтавського регіону свідчать про покращення його стану. У 2020 р. від стаціонарних джерел забруднення у атмосферу викинуто 1589,3 тис. т діоксиду вуглецю. Але так як у економіці тривалий час перевагу надавали розвитку сировинних і екологічно небезпечних виробництв, спостерігалась відсутність необхідних інвестицій щодо модернізації технологій й природоохоронної діяльності, вторгнення російської, то це спричинило незадовільний стан довкілля. Головними забруднювачами атмосферного повітря Полтавської області є ПрАТ «Укртатнафта» – 24,3 % обласних викидів і ПрАТ «Полтавський гірничозбагачувальний комбінат», що складає 21,1 % викидів області.

5. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України розробляє IT-рішення, що дозволили перевести процедуру отримання дозволів на викиди в цифровий формат, зокрема, на рівні держави створено офіційний вебресурс та мобільний додаток ЕкоЗагроза. За його допомогою кожен громадянин може отримати достовірну інформацію щодо стану повітря, води, ґрунту й інші дані довкілля. В застосунку по інтерактивній мапі України можна побачити: дані моніторингових систем щодо якості повітря та рівня радіаційного забруднення України; актуальні чинники екологічних загроз, які спричинені російськими окупантами.

6. Зростання ринку GreenTech в галузі чистої енергії стримується повільним впровадженням законодавства. Уповільнюють реалізацію екологічних стартапів і глобальна проблема повільного затвердження проєктів, й високі капітальні витрати на їх реалізацію. Галузь відчуває брак кадрів та потребує більше спеціалізованих рішень щодо вирішення екологічних проблем.

Шляхами вдосконалення механізмів державного управління у сфері охорони довкілля в Полтавській області будуть:

1. Закріплення на державному рівні співпраці підприємств із стартапами і застосування хмарних платформ, які допоможуть організаціям автоматизувати збори даних, що забезпечить безперебійну та швидку систему

управління відходами. Передбачається державна підтримка застосування екологічних стартапів у галузі штучного інтелекту.

2. На рівні громад, потрібно розвивати екосвідомість. Просвітницька діяльність повинна бути спрямована на забезпечення роздільного пакування сміття в квартирах і будинках й транспортування його на переробні заводи. Громади мають сприяти екологізації України та планети в цілому.

3. Рентні платежі за видобуті корисні копалини надходитимуть в бюджет. Ці кошти використовуватимуть для вирішення питань поводження з твердими побутовими відходами та інших екологічних заходів. Моніторинг повітря буде здійснюватися за допомогою датчиків-піломірів, дані з яких узагальнюватимуться на сайті. Для повного моніторингу придбають більше 50 одиниць обладнання. У 2024 р. в бюджет Регіональної програми охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки Полтавської області виділять 216046,4 тис. грн, у т.ч. із державного бюджету – 44,9 %, із обласного – 41,9 %, із місцевих бюджетів – 13,2 %.

4. У 2024 р. громада Полтавського району буде реалізувати проєкт із сміттєпереробки (в рамках державного проєкту «Чисте місто»). Витрати на пускові і налагоджувані роботи складуть 750 тис. грн. Термін окупності проєкту становитиме 6 років. На рівні держави доцільно оптимізувати податки (збори та платежі), що впливають на зниження захоронення відходів на полігонах. Згідно з прогнозами, в 2024 р. найбільший вплив матимуть наступні інноваційні напрямки: відновлювані джерела енергії; низьковуглецеве будівництво; транспорт нового покоління (електромобілі) тощо.

5. Посилення ризиків недиверсифікованого енергопостачання в зв'язку з кризою, спричиненою війною росії проти України привело до зростання попиту на технології, які підтримують глобальний перехід до чистих і безпечних джерел енергії. Це має підсилувати державна екологічна політика України. Отже, удосконалення механізму державного управління в сфері охорони довкілля передбачає стимулювання розвитку «зелених технологій» (GreenTech).